WORLD CONFERENCE ON STUDENT - CENTERED LEARNING APPROACHES

PSYCHOLOGICAL FACTORS INFLUENCING THE FORMATION OF PROFESSIONAL MOTIVATION IN STUDENTS

Ayakulov Ulug'bek Abdug'affor o'g'li, Guliston davlat pedagogika universiteti, o'qituvchisi ayakulovulugbek@gmail.com

Abstract: This article examines the key psychological factors that influence the formation of professional motivation in students. The study analyzes the role of internal and external motivational determinants, self-efficacy beliefs, value orientations, professional identity, and the socio-psychological environment in shaping students' career aspirations. Based on a synthesis of theoretical frameworks and empirical findings from contemporary psychological research, the article proposes practical recommendations for educators and academic institutions aimed at fostering sustainable professional motivation among students. The results demonstrate that an integrated approach combining intrinsic motivational support, mentoring, and positive academic climate significantly enhances students' professional development trajectory.

Keywords: professional motivation, students, self-efficacy, value orientations, professional identity, intrinsic motivation, academic environment, psychological factors.

TALABALARDA KASBIY MOTIVATSIYANING SHAKLLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarda kasbiy motivatsiyaning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillar o'rganiladi. Tadqiqotda ichki va tashqi motivatsion determinantlar, o'z-o'ziga ishonch (self-efficacy), qadriyat yo'nalishlari, kasbiy identifikatsiya va ijtimoiy-psixologik muhitning talabalarda kasbiy intilishlarni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Zamonaviy psixologik

tadqiqotlarning nazariy asoslari va empirik natijalari sintezi asosida o‘qituvchilar va oliy ta’lim muassasalariga talabalarda barqaror kasbiy motivatsiyani rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar taklif etiladi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, ichki motivatsion yordam, mentorlik va ijobiy akademik muhitni uyg‘unlashtirgan integral yondashuv talabalarning kasbiy rivojlanish sur’atini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so‘zlar: kasbiy motivatsiya, talabalar, o‘z-o‘ziga ishonch, qadriyat yo‘nalishlari, kasbiy identifikatsiya, ichki motivatsiya, akademik muhit, psixologik omillar.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

Zamonaviy ta’lim tizimida talabalarning kasbiy motivatsiyasi masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yuqori raqobat muhiti, kasbiy bozorning dinamik o‘zgarishi va shaxsiy rivojlanish zarurati talabalarning o‘z mutaxassisligi va kelajakdagi kasbiga munosabatini belgilovchi psixologik omillarni chuqur o‘rganishni taqozo etadi.

Psixologik adabiyotlarda motivatsiya — xatti-harakatni yo‘naltirib, kuchaytirib va qo‘llab-quvvatlovchi ichki holat sifatida talqin etiladi (Deci & Ryan, 2000). Kasbiy motivatsiya esa shaxsning ma’lum kasb yoki faoliyat sohasiga nisbatan barqaror psixologik yo‘nalishini anglatib, uning shakllanishiga bir qator psixologik, ijtimoiy va tashkiliy omillar ta’sir ko‘rsatadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — talabalarda kasbiy motivatsiyaning shakllanishiga ta’sir etuvchi psixologik omillarni tizimli ravishda tahlil qilish va ularni kuchaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

2. ASOSIY QISM (MAIN BODY)

2.1. Ichki va tashqi motivatsiya: nazariy asoslar

E. Deci va R. Ryanning o‘z-o‘zini belgilash nazariyasi (Self-Determination Theory) motivatsiyani ichki (intrinsic) va tashqi (extrinsic) turlarga ajratadi. Ichki motivatsiya shaxsning faoliyatdan o‘zi zavq olishi, qiziqishi va qoniqishi bilan bog‘liq

bo‘lsa, tashqi motivatsiya mukofot, tan olinish yoki jazo kabi tashqi omillarga asoslanadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalarda ichki motivatsiya ustuvor bo‘lgan hollarda akademik ko‘rsatkichlar va kasbiy qoniqish darajasi sezilarli darajada yuqori bo‘ladi (Ryan & Deci, 2017). Kasbiy ta’limda o‘quv jarayonini talabalar uchun mazmunli, mustaqil va ular uchun qiziqarli qilish ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

2.2. O‘z-o‘ziga ishonch (Self-efficacy) omili

A. Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasida o‘z-o‘ziga ishonch — shaxsning muayyan vazifani muvaffaqiyatli bajarishga bo‘lgan ishonchi sifatida ta’riflangan. Bu omil talabaning kasbiy sohadagi muvaffaqiyatiga bo‘lgan umidini, intilishlar darajasini va qiyinchiliklarga dosh berish qobiliyatini bevosita shakllantiradi.

Talabalarda o‘z-o‘ziga ishonchni oshirish uchun muvaffaqiyatli tajribalar yaratish, ijobiy namunalar (professional role models) ko‘rsatish va konstruktiv fikr-mulohaza bildirish samarali usullar hisoblanadi. Amaliyot va staj dasturlari ushbu jihatdan muhim rol o‘ynaydi.

2.3. Qadriyat yo‘nalishlari va kasbiy identifikatsiya

Shaxsning qadriyatlari uning kasbiy motivatsiyasini uzoq muddatli ushlab turuvchi asosiy psixologik resurs hisoblanadi. Talabalarda jamiyatga foydali bo‘lish, o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish va moddiy mustaqillikka erishish kabi qadriyatlar kasbiy yo‘nalish tanlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Kasbiy identifikatsiya — talabaning o‘zini ma’lum kasbiy guruhning a’zosi sifatida his qilishi — motivatsiyani barqarorlashtirishning muhim omilidir. Kuchli kasbiy identifikatsiyaga ega talabalarda ta’limdan voz kechish darajasi past, kasbiy sadoqat darajasi esa yuqori kuzatiladi (Ibarra, 1999; Stets & Burke, 2000).

2.4. Ijtimoiy-psixologik muhit va uning ta’siri

Oila, tengdoshlar va akademik muhit talabalardagi kasbiy motivatsiyani shakllantiruvchi tashqi psixologik omillar sifatida alohida e’tiborga loyiqdir. Oilaviy

qo‘llab-quvvatlash, o‘qituvchilar bilan sifatli o‘zaro munosabat va hamkasblar o‘rtasidagi ijobiy raqobat muhiti kasbiy motivatsiyaga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mentorlik instituti talabalar uchun ayniqsa samarali bo‘lib, tajribali mutaxassislar bilan bevosita muloqot ularning kasbiy tasavvurlarini aniqlashtirishga, motivatsion zaxiralarini boyitishga va akademik qiyinchiliklarni engishga yordam beradi.

2.5. Maqsad qo‘yish va kelajak tasavvuri

E. Locke va G. Lathamning maqsad qo‘yish nazariyasiga ko‘ra (Goal-Setting Theory), aniq, o‘lchov mumkin va qiyin maqsadlar motivatsiyani kuchaytiradi. Talabalar o‘z kasbiy maqsadlarini qanchalik aniq tasavvur qilsa, ularga erishish uchun faollik darajasi shunchalik yuqori bo‘ladi.

Kelajak tasavvuri (future self-image) psixologiyasi sohasidagi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalar o‘zlarining muvaffaqiyatli kasbiy kelajagini aniq tasavvur qila olganlarida, joriy o‘quv faoliyatiga sarmoya kiritishga tayyorligi ortadi (Markus & Nurius, 1986).

3. XULOSA (CONCLUSION)

Talabalarda kasbiy motivatsiyaning shakllanishi ko‘p omilli psixologik jarayon bo‘lib, unga ichki va tashqi motivatsion kuchlar, o‘z-o‘ziga ishonch, qadriyat yo‘nalishlari, kasbiy identifikatsiya, ijtimoiy muhit va maqsad qo‘yish ko‘nikmalari birgalikda ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar taklif etiladi:

1. O‘quv jarayonini talabalar uchun mazmunli va mustaqillikni ta’minlaydigan tarzda tashkil etish orqali ichki motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash;

2. Kasbiy amaliyot, mentorlik va rol namunalik dasturlarini kengaytirish orqali o‘z-o‘ziga ishonchni oshirish;

3. Talabalar bilan individual ishlashda ularning qadriyatlarini va kasbiy maqsadlarini aniqlashtirishga yo‘naltirilgan psixologik mashg‘ulotlar o‘tkazish;

4. Ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi akademik muhit yaratish orqali ijtimoiy-psixologik omillarning samaradorligini oshirish.

Ushbu yondashuv talabalarning kasbiy rivojlanish sur’atini tezlashtiradi, kasbiy qoniqish darajasini oshiradi va kelajakda yuqori malakali mutaxassis bo‘lib yetishishlariga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Bandura, A. (1997).

Self-efficacy: The exercise of control. W. H. Freeman.

2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior.

Psychological Inquiry, 11(4), 227–268.

3. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017).

Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. Guilford Press.

4. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation.

American Psychologist, 57(9), 705–717.

5. Markus, H., & Nurius, P. (1986). Possible selves.

American Psychologist, 41(9), 954–969.

6. Ibarra, H. (1999). Provisional selves: Experimenting with image and identity in professional adaptation.

Administrative Science Quarterly, 44(4), 764–791.

7. Stets, J. E., & Burke, P. J. (2000). Identity theory and social identity theory.

Social Psychology Quarterly, 63(3), 224–237.

8. Pajares, F. (1996). Self-efficacy beliefs in academic settings.

Review of Educational Research, 66(4), 543–578.

9. Wentzel, K. R. (1999). Social-motivational processes and interpersonal relationships: Implications for understanding motivation at school.

Journal of Educational Psychology, 91(1), 76–97.

10. Karriyeva, N. (2022). Talabalarda kasbiy o‘z-o‘zini anglashning psixologik jihatlari.

O‘zbekiston Milliy universiteti axborotnomasi, 3, 45–52.